

Timo Veijola, *Das fünfte Buch Mose. Deuteronomium. Kapitel 1,1–16,17*. Übersetzt u. erklärt v. T. Veijola, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 2004, (Das Alte Testament Deutsch, 8/1), X + 366 s. ISBN 3-525-51138-3

Autor omawianej pracy, Timo Veijola, jest profesorem Starego Testamentu na uniwersytecie w Helsinkach. Dzięki licznym pracom na temat Deuteronomium, znany jest jako specjalista od tej Księgi Starego Testamentu. W znanym wydawnictwie uniwersyteckim w Göttingen wydał komentarz do pierwszej części Księgi Powtórzonego Prawa (Pwt 1,1–16,7), składający się z dwu tomów.

We wstępie podaje, że Księgę Powtórzonego Prawa, w jej końcowej redakcji, można czytać jako jedną całość, która posiada swoje teologiczne i estetyczne właściwości i powinny one w tym komentarzu być zauważone i ocenione. Jednak przede wszystkim interesuje go literacka budowa Księgi i widzi w niej wielowarstwową budowę różnych tekstów. Z punktu literacko-historycznego widzenia ocenia ją jako kompleks tekstów, które kształtowały się na przestrzeni około trzech wieków, aż Księga osiągnęła swoją dzisiejszą formę. Ostatecznie ocenić ją można dopiero na końcu całego komentarza Księgi.

Na początku Veijola przedstawia swoją teorię powstania Deuteronomium. Za większością egzegetów przyjmuje, że Księga Powtórzonego Prawa pochodzi z okresu reformy króla Jozjasza i u jej podstaw leży pierwotny tekst wywodzący się z deuteronomistycznego dzieła historycznego. Twierdzi również, że podstawą tego dzieła jest historyczny opis zawarty w Pwt 1–3, jako tekst programowy na początku deuteronomistycznego dzieła historycznego. Deuteronomium, ze względu na swoje ważne znaczenie, było podstawą do rozpoczętego historycznego dzieła deuteronomistycznego i po opracowaniach weszło do tego dzieła. Stało się to wkrótce po 560 r. przed Chr. Według Veijoli, Księga Powtórzonego Prawa, z powodu jej wielkiego znaczenia w dziele deuteronomistycznym, zawiera różne pracepracowania tekstu, które da się zauważyć w różnych miejscach. Za Walterem Dietrichem (1972), Veijola mówi o elementach prorockich zawartych w Deuteronomium. Ważną część tych elementów stanowiłoby Wj 20, zwane Dekalogiem, uznawane jako streszczenie woli Boga, umieszczone również w Pwt 5,6-21. Mojżesz ukazany jest tam jako prorocki pośrednik między Bogiem i ludem. Veijola widzi tam również pewne teksty pochodzenia kapłańskiego, ukazujące Mojżesza jako dawcę i nauczyciela Tory.

Jeszcze ważniejszą rolę, według Veijoli, odgrywa „uczeń pochodzący z wczesnego okresu po niewoli”, którego w 1985 r. wprowadził w swoim komentarzu Chr. Levin. Jego tekst zaczynałby się w Pwt 4 i opracowanie całego tekstu Pwt w obecnym kształcie. W tekście użyto zamiennie formy liczby pojedynczej „ty”, jak i liczby mnogiej „wy”, co czyni tekst podobnym do schematu staroschodniego do lojalności dwóch stron. Treściowo tekst kładzie jakby nacisk na pierwsze przykazanie, jako najważniejsze zobowiązanie w zawartym z Jahwe przymierzu i od którego zależy wierność ludu wobec swojego Boga. Autor mówi, że redaktor podkreśla znaczenie nie tyle jednostki, ile grupy związanej z sobą i z Bogiem.

Główna część komentarza składa się z interpretacji poszczególnych części tekstu. Autor wskazuje również na różne warstwy literackie, ich pierwotne zastosowanie i późniejsze uzupełnienia dodawane w trakcie formowania się tekstu oraz końcowy komentarz ukazujący istnienie wszystkich warstw literackich. W dosyć szczupłym komentarzu pod tekstem, autor zamieszcza informacje o tłumaczeniu tekstu, krytyki tekstu i spis literatury.

Komentowanie według warstw literackich ma swoją dobrą i słabą stronę komentarzy, gdyż obowiązuje dalej teza G. Braulika o początkach powstawania Księgi Powtórzonego Prawa: „Kompleksowy system wypowiedzi o kanonicznym tekście Pwt da się tylko zrozumieć w odniesieniu do długich dziejów powstawania Księgi.”

Wśród egzegetów badających początki powstawania Księgi istnieją różne opinie. Nie ma wśród nich jedności co do różnych kryteriów literackich i redakcyjnych powstania Księgi. Jako przykład w wyjaśnieniu tego problemu, Veijola podaje komentarz do Pwt 4 i mówi: „Nie ma żadnej jedności co do historyczno-literackiego określenia tego tekstu. Jako przykłady przeciwnych poglądów mamy tezy Mitmanna i Braulika. Każdy z nich powołuje się na literacko-krytyczne badania starszych komentatorów i doszukuje się w tekście pięciu różnych warstw, podczas gdy Lohfink, badając styl i retorykę tekstu, wypowiada się za jego całkowitą jednością. Wychodząc z metodycznych założeń, do jakich zobowiązany jest komentarz, wydaje się niemożliwe, aby uznać Pwt 4,1-40, jako pierwotną literacką jedność” (s. 97). Argumenty Veijoli nie zdają się jednak przekonywać recenzentów komentarza.

Twierdzi on, że w Pwt 4, wiersz 22 stanowi zakończenie pierwotnego tekstu: „Jest on oddzielony od swego kontekstu przez szereg dodatków. Widać to szczególnie w w. 14, który mówi, dlaczego Mojżesz już teraz, z tej strony Jordanu przedstawił ludowi Torę, gdyż zmarł już przed wejściem do Kanaanu, a Izraelici wejdą do pięknego kraju od strony zachodniej” (s. 101). Przeciw tej tezie mówi tak, że miejsce ogłoszenia Prawa w w. 14 nie odgrywa żadnej roli, a w. 22 stanowi dla niego uzasadnienie tej tezy.

Możliwe, że komentarz zyskałby na swojej wartości, gdyby Veijola nie uzasadniał swoich tez wbrew licznym innym opiniom egzegetów reprezentujących inne poglądy na budowę literacką Księgi Powtórzonego Prawa. Veijola wypowiada się często przeciw tezom innych egzegetów i głosi je jako pewne.

Komentarz jest dalszym krokiem w trudnym dziele jednoznacznego określenia budowy literackiej, jakim jest w Pięcioksięgu piąta Księga tego zbioru, czyli Księga Powtórzonego Prawa.

Ks. Zdzisław Malecki

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 2007, t. 40, z. 2, s. 467–469

Martin Neher, *Wesen und Wirken der Weisheit in der Sapientia Salomonis*, Berlin–New York, de Gruyter 2004, X + 274 s. ISBN 3-11-017880-X

Praca M. Nehera postawiła sobie za cel ułatwić nam zrozumienie starotestamentalno-żydowskich pojęć i grecko-hellenistycznych wpływów na koncepcję mądrości w Księdze Mądrości Salomona. Autor zajmuje się szczególnie przedstawieniem mądrości jako osobnego bytu lub jako poetyckiej metafory. W dziejach badań nad tym zagadnieniem nie było zgody wśród badaczy. Odwoływali się oni do opisów mądrości w Księdze Przysłów, Hioba, Syracha, aż do Księgi Mądrości. Spotykali w tych różnych księgach różne wypowiedzi o charakterze ontycznym lub funkcyjnym mądrości, czyli o istocie i działaniu mądrości oraz jej miejscu między Bogiem i człowiekiem, transcendencją i immanencją. Rozprawa, która podejmuje problem w kontekście filozoficznych i duchowych dziejów, rozpoczyna się dyskusją na temat pojęć hypostazy z jej różnymi akcenta-